

Milena Mileva Blažić

Bina Štampe Žmavc: Pesem za liro.

Ilustracije Alenka Sottler.

Maribor: Pivec, 2015.

Mladinska pisateljica Bina Štampe Žmavc, ki v svojih delih subtilno nagovarja tako mlade kot odrasle bralce, nam v tokratni ilustrirani pesnitvi predstavi zanimivo intertekstualno navezavo na antične motive, ki so zibelka evropske kulture. Gre za pomembno motivno-tematsko značilnost, ki jo sicer v slovenskem mladinskem pisanju pogosteje najdemo v prozi (na primer Jalnovi *Bobri* (odlomek o Argonavtih), *Argonavti* Daneta Zajca, *Junaki z ladje Argo* Gaje Kos idr.). Antični motivi v slovenski (mladinski) poeziji so bolj redki in zato dragoceni (npr. *Narcis in Eho* (sonet z odmevom) Borisa A. Novaka.)

Avtorica se že v samem naslovu medbesedilno navezuje na poetološko tematiko, pesem, in liro, starogrško glasbilo s strunami. Tematika pesnjenja in pesništva je torej v naslovu dvojno poudarjena, četudi je beseda *lira* večpomenka in aludira na denarno enoto, glasbilo, ozvezdje, orodje, tolkalo ali zemljepisno ime. Čeprav je avtorica samostalnica *pesem* zapisala v ednini, je zbirka dejansko mini ep ali pesnitev, sestavljena iz enajstih pesmi z različnim številom štirivrstičnih kitic, s sedem- in osemzložnimi verzi ter rimami (abab), asonancami in/ali aliteracijami, najdemo pa tudi nerimane pare. Prek aktualiziranega mita o Orfeju in Evridiki pesnica

tematizira filozofijo ljubezni in upošteva tragičnost kot eno bistvenih značilnosti mita.

Mit o Orfeju in Evridiki se pojavi že v četrti knjigi Vergilove *Georgike*, sledijo pa številne predelave in priredbe, najznamenitejša in hkrati najzgodnejša je tista iz Ovidovih *Metamorfóz*, ki v ospredje postavi temo ljubezni med pevcem in nimfo. Mnogo pozneje je mit izjemno odmeval v hermetični poeziji *Soneti na Orfeja* Rainerja Marie Rilkeja. Zgolj kot zanimivost dodajmo, da je Rilke približno deset let svojega življenja bival na devinskem gradu pri družini Turn und Taxis in je bil tako (ne)posredno povezan tudi s slovenskim kulturnim prostorom. Njegovi *Soneti na Orfeja* so primer samorefleksivne poezije, refleksije pesnika, pesništva in poetološke tematike, ki je značilna tudi za Prešernov *Sonetni venec*.

Za globlje razumevanje konteksta *Pesmi za liro* je torej bistveno predhodno poznavanje mita o Orfeju in Evridiki v Ovidovem izvirniku ali poznejših predelavah in priredbah, ki, žal, ne dosežejo karizme originala, vendar je mit treba posodabljati in posredovati naprej. Grški bog Apolon je sinu Orfeju podaril liro in ga naučil tako čudovito igrati nanjo, da se nič živega niti neživega ni moglo upreti njegovi umetnosti. Orfej se je zaljubil v prelepo Evridiko, s katero pa sta bila srečna le kratek čas. Uresničila se je prerokba in Evridika je izgubila življenje, ko jo je v gozdu pičila kača, ki pri Bini Štampe Žmavc privzame podobo črnega gada.

Če se nekoliko pomudimo pri kači, je najpogostejši latinski izraz zanjo "serpens", ki pomeni "plazeč se" in je lahko ženskega ali moškega spola; ženskega, če je zraven odnosnica "bestia" (plazeča se žival), in moškega, če jo spremlja beseda "draco" (plazeči se zmaj). Ko Vergilij v četrti knjigi *Georgike* pripoveduje zgodbo o Orfeju in Evridiki, v verzu 458 uporabi samostalnik "hydrus", ki pomeni "vodna kača" in je v latinščini moškega spola. Ko Ovid v deseti knjigi *Metamorfóz* pripoveduje isti mit, uporabi samostalnik "serpens", vendar spol tu ni razviden. Pri rimskih pesnikih Evridikina kača spreminja spol z ozirom na metrično ustreznost besede. Dilema o spolu, o kači ali kačonu, je predmet številnih razprav, med drugim tudi razprave *Eksegeza in teorija Stare zaveze* teologa Marijana Peklaja, ki uporablja samostalnik moškega spola – kačon. Po mednarodno klasificiranem indeksu pravljičnih tipov gre za tip pravlјice ATU 425A, ki vpelje motiv živalskega ženina oziroma neveste (*Animal as Bridegroom*).

Osrednja tematika *Pesmi za liro* je motiv erosa in tanatosa oziroma motiv ljubezni. Julija Kristeva v knjigi *Tales of Love* ljubezen definira kot neskončno iskanje ponovnih rojstev skozi izkušnjo ljubezni, ki se v pesnitvi kaže v Orfejevi ljubezni do Evridike in do glasbe. Tudi Orfej je torej iskalec,

popotnik, jezik ljubezni pa je jezik metafor in literature. Za Kristevo je ljubezen najmočnejši izraz resnice in večnosti. Obenem, ko je oseba zaljubljena, postane resnična, močna, subjektivna in etična, ker je pripravljena narediti vse za drugega. Hkrati pa odkrije meje in nemoč jezika. Kristeva pravi, da obstajajo različni izrazi ljubezni, npr. *pričakovanje*, *klic* in *srečanje*. *Pričakovanje* naredi osebo ranljivo do lastne nepopolnosti (*je čakal nanjo črni gad*), ki se je pred ljubeznijo ni zavedala. Ta "prej" in "pozneje" se pri ljubezenskem *pričakovanju* lahko združita v strašni "nikoli". *Klic* je *klic* (*kliče sence, zaman jo kliče, kliče jo Evridiko, pokliče jo ...*), na katerega se telo odzove s simptomi oziroma čustvi, ki so podobna strahu (*gluhota strašna, nad strašno črno reko, stopinjam strah polstijo, strašni Had*), saj si hkrati želi in se boji iti onkraj meja (*onkraj vsega živega, onkraj krajev živih, onkraj sveta, onkraj vrat življenja*). *Srečanje* je mešanica užitka, obljube in upanja, ki je neke vrste popolna prihodnost, četudi je pri Bini Štampe Žmavc ta popolna prihodnost tragična za vse.

Moto Marthe Graham (*Umetnik je kot Orfej, njegovo delo mu sledi kot Evridika. Če se obrne, izgine.*) ter Louise Gluck (*Nihče noče biti muza; na koncu hočejo vsi biti Orfej*) zastavljata več vprašanj kot odgovorov, še posebej v sodobnem času epidemije narcizma. Poetološka tematika nastopa kot nadtematika, izpovedana skozi teme ljubezni, iskanja in zaupanja. Avtorica spretno združi antične prvine (Evridika, Had, Haron, Orfej, Perzefona, Stiks idr.), kristijanizirane prvine (čudežni gral, demoni, jagnje) in določene momente že omenjenega soneta z odmevom Borisa A. Novaka *Narcis in Eho* v trdno in celovito medbesedilno strukturo.

Pesnitev Bine Štampe Žmavc je z navedenimi značilnostmi, sestavljenimi v kompleksno pesnitev, naslovniško odprta – namenjena je mladim in odraslim bralcem, ki bodo potrebovali intertekstualno predznanje. Gre za odlično poezijo, hermetično kodirano, vpeto v evropski in slovenski medbesedilni prostor. Ilustracije je izrisala izjemna likovna umetnica Alenka Sottler, ki je za svojo upodobitev Evridike prejela zlato medaljo newyorškega Društva ilustratorjev. Vrhunska likovna podoba nedvomno prispeva k presežni vrednosti dela in monumentalizira mit v slovenskem literarnem prostoru. Zanimivo posodobitev klasike najdemo tudi v priloženi zgoščenki, na kateri avtorica bere pesnitev ob glasbeni spremljavi Vaska Atanasovskega, s čimer je ohranjena zvestoba tezi, da so pesmi v antiki sprva bile pete/recitirane in šele pozneje zapisane.